

وابسته های اسم در گروه اسمی گویش لری خرم آبادی

پروین م عبدی

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی وابسته های اسم در گروه اسمی گویش لری خرم آبادی بر مبنای نظریه ی حاکمیت و مرجع گزینی پرداخته است. نظریه ی حاکمیت و مرجع گزینی دانش زبان را به صورت مجموعه ای در هم تنیده از زیر نظریه ها می داند که مشتمل بر اصول و پارامترها می باشد. گروه اسمی در این گویش می تواند تنها از یک اسم تشکیل شود و یا از یک اسم به عنوان هسته و تعدادی وابسته تشکیل شود که در دو طرف هسته قرار گرفته اند. وابسته هایی را که قبل از اسم قرار می گیرند وابسته های پیشین و آنهایی را که پس از اسم قرار می گیرند وابسته های پسین می نامند. هر اسم در گویش لری خرم آبادی می تواند حداکثر سه وابسته ی پیشین و پنج وابسته ی پسین داشته باشد که هر کدام جایگاه و رفتار منحصر به فردی دارند. ساختمان گروه اسمی لری شامل یک هسته واژگانی و وابسته های پیشین و پسین است. وابسته های پیشین اسم در گروه اسمی به ترتیب نزدیکی به هسته عبارتند از: صفت پیشین، عدد و معدود، صفت ترتیبی، صفت برترین / صفت حصر و حرف اشاره، حرف تعجب، حرف پرسشی و وابسته های پسین اسم در این گویش عبارتند از: وابسته صفتی، وابسته اسمی، وابسته بدل، وابسته حرف اضافه ای و بند موصولی. کلیدواژه ها: گویش لری خرم آبادی، گروه اسمی، اسم، وابسته های پیشین، وابسته های پسین.

۱. مقدمه

بین هزاره سوم و اول قبل از میلاد، به هنگام مهاجرت اقوام آریایی شعبه ای از این اقوام موسوم به کاسی ها به لرستان آمدند و با بومیان منطقه در آمیختند و به این ترتیب نژاد تازه ای را پدید آوردند که بعدها به لر شهرت یافتند. زبان آن ها (لری) بازمانده زبان های اوستایی و پهلوی است و از جمله زبان های ایرانی جنوب غربی محسوب می گردد. گویش لری خرم آبادی نیز که از اصیل ترین گونه های گویش لری می باشد هر چند

امروزه تغییرات فراوانی نسبت به گذشته داشته است، اما هنوز هم می توان اصالت واژه های از دست رفته گذشته را در آن دوباره زنده کرد. همگرایی رو به رشد گویش لری به سوی زبان فارسی و کاسته شدن روز افزون تعداد گویشوران این گویش نگارنده را بر آن داشت تا با ارائه توصیفی زبان شناختی از گروه اسمی به عنوان بخشی از ساختار این گویش، در جهت اعتلای زبان جامعه لر گامی برداشته و به حفظ و ثبت این گویش کمک نماید.

تقسیم جمله به اجزای سازنده آن به زمان افلاطون بر می گردد که وی هر جمله را به دو بخش اسمی (اونوما) و بخش فعلی (ریماس) تقسیم نمود (روبینز ۱۳۸۴:۶۴). بر اساس این واقعیت، واژه ها همیشه سازه های بلافصل جمله محسوب نمی شوند بلکه اغلب به صورت گروهی در ارتباط با جمله قرار می گیرند و در ساخت آن نقش نحوی ایفا می کنند، پس سازه های بلافصل جمله، گروه ها می باشند (غلامعلی زاده ۱۳۷۴:۱۲).

لفظ گروه اسمی^۴ اولین بار توسط هریس^۵ در سال ۱۹۵۱ صریحاً به کار برده شد و آن را تکرار پذیرترین گروه در جمله محسوب می کند که می تواند نقش های زیادی را ایفا کند (تراسک ۱۹۹۱:۱۸۹). باطنی (۱۳۸۰:۱۳۷) معتقد است که گروه اسمی در زبان فارسی از یک کلمه یا بیشتر ساخته می شود و در ساختمان واحد بالاتر یعنی بند جایگاه مسندالیه، متمم و گاه جایگاه ادات را اشغال می کند (خاطر نشان می شود در دستور باطنی مراد از مسندالیه آن عنصر ساختمانی بند است که محل کارکرد گروه اسمی است). مشکوة الدینی (۱۳۷۹:۱۳۷) آن واحد نحوی را که از یک یا چند واژه تشکیل می شود و واژه اصلی یا هسته^۸ آن اسم^۹ است، گروه اسمی می نامد.

۲. سئوالات و فرضیه های تحقیق

^۴. onuma

^۵. rhema

^۶. Noun Phrase=NP=N"

^۷. Zellig Harris

^۸. head

^۹. noun

با توجه به آن چه گفته شد پژوهش حاضر قصد دارد به بررسی گروه اسمی در گویش لری بپردازد و بر این اساس در پی یافتن پاسخ هایی برای پرسش های زیر می باشد:

۱- ساختمان گروه اسمی در گویش لری خرم آبادی چگونه است؟

۲- وابسته های پیشین اسم در گویش لری خرم آبادی کدام اند؟

۳- وابسته های پسین اسم در گویش لری خرم آبادی کدام اند؟

۳. فرضیه های تحقیق

۱. ساختمان گروه اسمی در گویش لری خرم آبادی شامل یک هسته واژگانی و وابسته های پیشین و پسین است.

۲. وابسته های پیشین اسم در این گروه اسمی به ترتیب نزدیکی به هسته عبارت اند از صفت پیشین، عدد و معدود، صفت ترتیبی، صفت برترین/صفت حصر و حرف اشاره، حرف تعجب، حرف پرسشی.

۳. وابسته های پسین اسم در این گویش عبارت اند از وابسته صفتی، وابسته اسمی، وابسته بدل، وابسته حرف اضافه ای و بند موصولی.

۴. روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس تحلیل محتوا و مطالعات میدانی و کتابخانه ای پایه ریزی شده است. برای جمع آوری داده ها ده گویشور بومی و میانسال به صورت تصادفی انتخاب شده اند و مکالمات آنها از طریق دستگاه mp3 ضبط شده است.

۵. گروه اسمی

به آن واحد نحوی که از یک یا چند واژه به هم مرتبط پدید می آید و واژه اصلی یا هسته آن اسم است گروه

اسمی گفته می شود؛ بر این پایه، روشن است در گروه اسمی همواره یک اسم به عنوان واژه اصلی یا هسته به

کار می رود. به علاوه ممکن است تنها اسم هسته، در جایگاه گروه اسمی ظاهر شود. البته باید به این نکته نیز

اشاره شود که جایگاه هسته در گروه اسمی می تواند توسط ضمیر، مصدر و یا اسم مصدر اشغال شود. به گروه

های اسمی زیر توجه نمائید؛ در هر مورد زیر واژه هسته خط کشیده شده است:

۱) *ʔu doxter vasati homsâmo ke pârsâl de dânešgâ qavul bi* شد قبول

دانشگاه در پارسال که همسایه مان وسطی دختر آن

’ آن دختر وسطی همسایه مان که پارسال در دانشگاه قبول شد؛

۲) tanyâ kore lâte maha

محلّه پسر لات پسر تنها

’تنها پسر لات محلّه؛

۳) har se tâ bača bâzigüş ö hâre ?âmum

عمویم شیطون و بازیگوش بچه تا سه هر

’ هر سه تا بچه بازیگوش و شیطون عمویم؛

نمونه (۴) یک گروه اسمی کامل با وابسته های پیشین و پسین را نشان می دهد:

۴)

heya dū tâ kor bača ze homsâ mo:sen ö milâd de maha

و.پس.۴ و.پس.۳ و.پس.۲ و.پس.۱ هسته و.پس.۱ و.پس.۲ و.پس.۳

محلّه مان از میلاد و محسن همسایه زرنگ بچه پسر تا دو همین

ke de mosâbeyât kešvari barenâ bina

و.پس.۵

شده اند برنده کشوری مسابقات در که

همین دو تا پسر بچه زرنگ همسایه، محسن و میلاد، از محلّه مان که در مسابقات کشوری برنده شده اند.

با توجه به نمونه های بالا مشاهده می کنیم که همراه با اسم هسته، واژه ها و گروه هایی از واژه ها در گروه

اسمی ظاهر شده اند که به آن ها وابسته های اسم گفته می شود. وابسته هایی را که قبل از اسم قرار می گیرند

وابسته پیشین و آن هایی که به دنبال اسم قرار می گیرند وابسته پسین گویند^۱. هر کدام از وابسته های پیشین و

۱. علامت های اختصاری در نمونه (۴) عبارتند از:

پسین خود به دسته های دیگری قابل تجزیه می باشند که به آن ها پرداخته خواهد شد. گروه های اسمی ذکر شده در بالا، همگی متشکل از اسم هسته و وابسته می باشند. اما همان طور که پیشتر اشاره شد، در هر مورد اسم هسته به تنهایی نیز می تواند به عنوان گروه اسمی در نظر گرفته شود، در این صورت جایگاه مشخص گر گروه اسمی تهی (\emptyset) می باشد. مانند: دختر، پسر، بچه، او، آن ها و امثال آن.

۱-۵ وابسته های پیشین اسم

وابسته های پیشین اسم بر حسب معنی و رابطه دستوری میان آن ها در دسته های گوناگونی قرار می گیرند که گاه رعایت نشدن ترتیب تقدم و تأخر آن ها نسبت به هسته منجر به غیر دستوری شدن عبارت گروه اسمی می گردد. در گویش لری وابسته های پیشین به طور پیاپی در سه جایگاه قبل از اسم قرار می گیرند که جایگاه دوم قبل از اسم، خود از دو طبقه (عدد و معدود) تشکیل شده است. وابسته های پیشین اسم بر حسب نزدیکی به هسته عبارتند از: وابسته پیشین-۱، وابسته پیشین-۲ و وابسته پیشین-۳. در نزدیک ترین جایگاه قبل از هسته، اسم یا صفت قرار می گیرد، در دومین جایگاه یکی از وابسته های عدد و معدود، عدد ترتیبی، صفت برترین و یا صفت حصر /tanyâ/ 'تنها' و بالأخره در سومین جایگاه قبل از اسم و به عبارتی دورترین وابسته نسبت به اسم، یکی از وابسته های حرف اشاره مشخص یا نامشخص، حرف پرسشی و یا حرف تعجبی قرار می گیرد. وابسته های مذکور تنها به ترتیبی که در بالا ذکر شد به کار می روند و همان طور که گفته شد ترتیب آن ها مهم است اما اگر جایگاه وابسته ای خالی بماند می تواند توسط وابسته دیگری پر شود. به عنوان مثال اگر جایگاه وابسته پیشین-۱ خالی باشد، وابسته پیشین-۲ می تواند این جایگاه خالی را پر کند. از این رو ترتیب ظاهر شدن وابسته های پیشین در گروه اسمی گویش لری به صورت (۵) است:

(۵) [حرف اشاره (مشخص / نامشخص) / حرف پرسشی / حرف تعجبی + عدد و معدود / عدد ترتیبی / صفت

برترین / صفت حصر + صفت / اسم + اسم هسته]

در مثال های زیر گروه های اسمی با وابسته های پیشین را مشاهده می نمائیم:

۶) ?i dü tâ kârču

چاقو تا دو این

'این دو تا چاقو؛

۷) kom dü tâ kârču

چاقو تا دو کدام

'کدام دو تا چاقو؛

هر har kârčuiy

۸)

چاقویی

'هر چاقویی؛

۹) se yake kârčuyâ

چاقوها یک سه 'یک سوم

چاقوها؛

عدم رعایت ترتیب وابسته های پیشین در نمونه های زیر مشاهده می شود:

۱۰) gafterin kom bača

بچه کدام بزرگ ترین

*'بزرگ ترین کدام بچه؛

۱۱) čan tâ har ša:ri

شهری هر تا چند

*'چند تا هر شهری؛

اعضای متعلق به هر کدام از طبقات وابسته ها نیز در توزیع تکمیلی نسبت به یکدیگر قرار دارند. یعنی از هر طبقه از وابسته ها فقط یکی از آن ها می تواند در گروه اسمی ظاهر شود. به عنوان مثال هیچ کدام از اعضای وابسته پیشین-۳ نمی توانند با هم در گروه اسمی به کار روند، مانند نمونه های زیر:

۱۲) * *če kom yak ketow*

کتاب یک کدام چه
* 'چه کدام یک کتاب؛'

۱۳) * *haya ?kow kowši*

همین عجب کفشی

* 'همین عجب کفشی.'

۱-۱-۵ وابسته پیشین -۱

نمونه های (۱۴) انواع وابسته پیشین -۱ را نشان می دهد:

(۱۴) *ka kavow* , *hâki ra:mân* , *ka mame* , *hâzu ?esmâl*

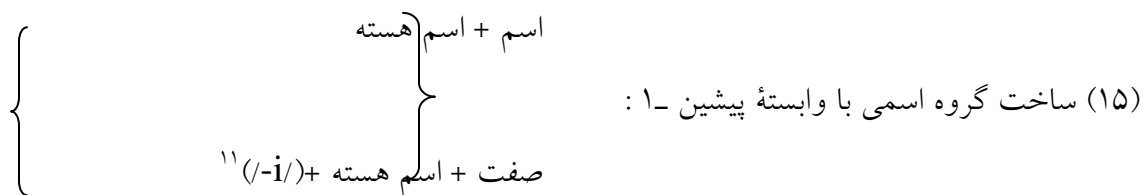
دایی اسماعیل کربلایی محمد حاج رحمن جوجه کباب

pir doxter , *kor bača* , *nâzanin bowat* , *xu harfi*

خوب حرفی نازنین پدرت پسر بچه پیر دختر

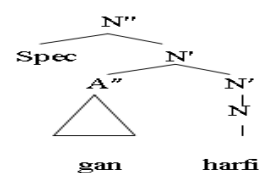
چنان چه در مثال های بالا مشاهده می گردد وابسته پیشین -۱ از مقوله اسم یا صفت می باشد و در بسیاری مواقع از لحاظ معنی، به مفاهیم محترمانه، خویشاوند، دینی و... اشاره می کند. از طرفی در این موارد صفت می تواند قبل از اسم قرار گیرد و در این صورت اغلب نشانه «-ی» /-i/ به دنبال اسم ظاهر می شود، مثل /gan harfi/ 'بد حرفی' در عبارت /gan harfi za/ 'بد حرفی زد.'

ساخت گروه اسمی با وابسته پیشین - ۱ را می توان به این صورت نشان داد:

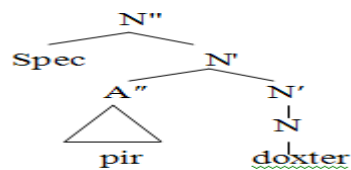

نمودارهای درختی (۱۶ و ۱۷) نمونه ای از این گروه اسمی را نشان می دهند:

(۱۶) gan harfi 'بد حرفی'؛

(۱۷) pir doxter 'پیر دختر'؛

۲-۱-۵ وابسته پیشین - ۲

عدد و معدود، عددترتیبی و صفت برترین می تواند بر بیگاه وابسته پیشین - ۲ قرار گیرند.

الف) وابسته های عدد و معدود

۸. علامت دو هلال () نشان دهنده اختیاری بودن موضوع است.

در مثال های زیر گروه اسمی با وابسته های عدد و معدود را مشاهده می نمائیم:

۱۸) se kor , šaš xalvâr ganem , dü kilo sowzi

سه پسر شش خروار گندم دو کیلو سبزی

panğ tong šarvat , ye model ʔâš , dü gela ʔan

پنج پارچ شربت یک مدل آش دو دانه قند

* ponza šir , * da ʔârd , * haf ʔâw

پانزده شیر ده آرد هفت آب

همان طور که مشاهده می شود در مورد اسمی غیر قابل شمارش ذکر ممیز/ معدود الزامی است، مانند:

/ye ʔestekân čoyi/ یک استکان چای؛ اما اسم های قابل شمارش را می توان هم همراه با ممیز/ معدود و

هم بدون آن به کار برد، مانند /se kor/ یا /se tâ kor/ سه پسر یا سه تا پسر. از طرف دیگر اگر در گروه

اسمی ممیز/ معدود به کار رفته باشد، ممیز/ معدود حتماً از لحاظ معنی با اسم پس از آن هماهنگی و ارتباط

دارد، یعنی ممیز/ معدود متناسب با ویژگی های معنایی اسم در گروه اسمی انتخاب می شود مثلاً «استکان» برای

«چای» و یا «کیلو» برای «میوه». از این رو ساخت گروه اسمی با عدد و معدود، این گونه نشان داده می شود:

(۱۹) ساخت گروه اسمی با عدد و معدود: [عدد + (معدود/ ممیز) + اسم هسته]

ترکیب اعداد ترتیبی و وابسته عدد و معدود، زنجیره بد ساخت می سازد، مانند:

* haštemi dü tâ dafdar , * ʔâxari dü tâ dafdar

هشتمین دو تا دفتر آخرین دو تا دفتر

بنابراین وابسته هایی که نمی توانند همراه وابسته عدد و معدود به کار روند، در توزیع تکمیلی با این وابسته

قرار دارند. مانند:

(۲۰) * ?u hič ye dona bač ke ?omâ

آمد که بچه ای دانه یک هیچ آن

* آن هیچ یک دانه بچه ای که آمد.

گروه اسمی با عدد و معدود را می توان در (21) مشاهده نمود^{۱۲}:

(۲۱) ?u ye ?avâra pârcâ ' آن یک قواره پارچه '

تا قبل از تعدیل های صورت گرفته در نظریه حاکمیت و مرجع گزینی، صفت های اشاره، عدد و معدود و

سورها در جایگاه مشخص گر گروه اسمی قرار می گرفتند. مثلاً در نمونه (۷۳) /?u ye ?avâra/ آن یک

قواره، در مشخص گر گروه اسمی قرار می گیرد و به این ترتیب چند واژه در زیر یک گر قرار می گیرند. با

توجه به تعدیل های صورت گرفته در نظریه حاکمیت و مرجع گزینی در مورد مقوله های نقشی^{۱۳}، نگارنده در

برخی بخش های تحقیق کنونی لازم دانسته، به منظور تحلیل بهتر از تعدیل های صورت گرفته در نظریه بهره

برده و بر مبنای آن به ترسیم نمودارهای درختی پرداخته است.

در سال ۱۹۸۷ ابنی^{۱۴} حرف تعریف را هسته تلقی نموده و بنابراین گر فرافکنی بیشینه آن را «گروه حرف

تعریف^{۱۵}» نامیده است. طبق این فرضیه، گروه اسمی در بطن گروه حرف تعریف قرار می گیرد

(دبیرمقدم ۱۳۸۴:۵۰۴). از سوی دیگر، حرف تعریف که هسته گروه حرف تعریف است، ممکن است تجلی یابد

یا به صورت یک مقوله تهی باشد. وقتی حرف تعریف تجلی آوایی ندارد، به وجود یک مقوله تهی (∅) یا صفر

^۹. لازم به ذکر است که در نمونه های بعدی که نمودارها براساس "D تنظیم شده است، گروه اسمی به عنوان وابسته D در نظر گرفته می شود.

^{۱۰}. پس از تعدیل های صورت گرفته در نظریه حاکمیت و مرجع گزینی، تمام مقوله های نقشی به عنوان هسته در نظر گرفته می شوند، بر این پایه مجموعه ای از فرافکنی های نقشی خاص در سطح های بالاتر از اسم به کار می روند.

^{۱۴}. Abney

^{۱۵}. Determiner Phrase =D"

قائل می شویم. به بیان دیگر اسم خاص و یا گروه های اسمی بدون حرف تعریف در اصل گروه های حرف تعریف هستند، تنها با این تفاوت که حرف تعریف در آن ها پنهان یا تهی است. به عبارت دیگر حرف تعریف در این گروه ها صورت صوتی ندارد. گروه شمار^{۱۶} یکی دیگر از تعدیل های صورت گرفته در مقوله های نقشی می باشد. بر این اساس هسته حرف تعریف، گروه شمار را به عنوان متمم انتخاب می کند و هسته شمار نیز به نوبه خود گروه اسمی را به عنوان متمم انتخاب می نماید. در این تحلیل عدد شمارشی و وابسته های آن زیر هسته گروه شمار قرار می گیرند (هگمن و گورون ۱۹۹۹:۳۲۸). به اعتقاد مشکوه الدینی (۱۳۸۶) و معین زاده (۲۰۰۶) گروه اضافه^{۱۷} یکی دیگر از گروه های نقشی در زبان فارسی می باشد. گروه اضافه تنها به عنوان گروه نقشی خاص با عنصر نقشی هسته کسره اضافه در نظر گرفته می شود، به گونه ای که دو ویژگی نحوی دارد:

الف) به معنی نحوی خاص از جمله مالکیت، اختصاص، توصیف، تشبیه، استعاره و جز این ها اشاره می کند.
ب) به لحاظ تحلیل چند سطحی، در جایگاه متمم عنصر اضافه، گروه واژه (گروه حرف تعریف، گروه حرف اضافه ای، گروه صفتی و یا بند جمله ظاهر می گردد (مشکوه الدینی ۱۳۸۶:۳۷۸).

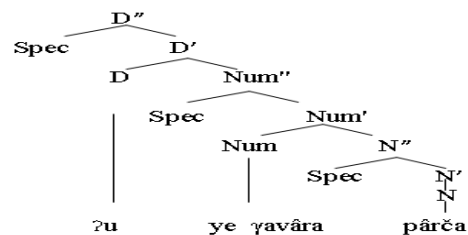
مشکوه الدینی (همان: ۳۸۲) معتقد است در زبان فارسی، گروه نقشی اضافه در سطح بالاتر گروه حرف تعریف، به کار می رود و از راه تکرار بازگشتی گروه اضافه، به طور بالقوه نامحدود، امکان گسترش مناسب گروه اسمی فراهم می گردد.

نمونه (۲۱) بر اساس گروه حرف تعریف در نمودار درختی (۲۲) نشان داده شده است. در این صورت دیگر اسم، هسته گروه محسوب نمی گردد، بلکه کل گروه اسمی یکی از وابسته های حرف تعریف می باشد.

¹⁶. Number Phrase=Num"

¹⁷. Ezafe Phrase

(۷۴)

ب) عدد ترتیبی

در مثال های زیر گروه اسمی با عدد ترتیبی و یا صفت ترتیبی «آخرین» را می بینیم:

(۲۳) dowmi xiyâvu , çâxeri kor , šašemi hona

ششمین خانه آخرین پسر دومین خیابان

گاه در گروه اسمی همراه با اعداد ترتیبی و یا صفت ترتیبی «آخرین» ممکن است معدود/ممیز نیز به کار رود،

مثل:

(۲۴) çâxeri kaftaryâ, haštemi guni çârd, çavvali piyâla mâs

اولین کاسه ماست هشتمین گونی آرد آخرین دسته کبوترها

* dowmi šakar , * nowmi çâw , * çâremi naft

چهارمین نفت نهمین آب دومین شکر

بنابر این ساخت گروه اسمی با عدد ترتیبی به صورت (۲۵) نمایش داده می شود:

(۲۵) گروه اسمی با عدد ترتیبی: [عدد ترتیبی / صفت ترتیبی «آخرین» + (معدود/ممیز) + اسم هسته]

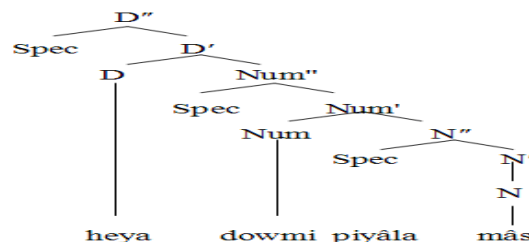
گروه اسمی با عدد ترتیبی را که بر اساس گروه حرف تعریف نشان داده شده است، در نمودار درختی زیر می

بینیم:

[۲۶) heya [D" dowmi piyâla [Num" mâs]N"]]

‘همان دوّمین کاسه ماست’

۲۷)

ج) صفت برترین

صفت برترین و همین طور صفت حصر /tanyâ/ 'تنها' نیز می توانند در دوّمین جایگاه قبل از اسم در گروه

اسمی ظاهر شوند، مانند نمونه های (۲۸) :

(۲۸) gafterin dâr , kuškterin ?âyem , tanyâ kore honevâda

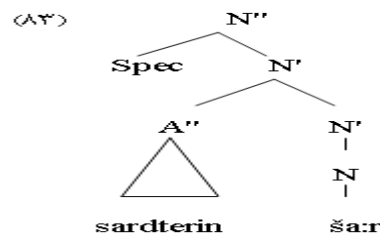
تنها پسر خانواده کوچکترین آدم بزرگ ترین درخت

پس ساخت گروه اسمی با صفت برترین این گونه است:

(۲۹) ساخت گروه اسمی با صفت برترین : [صفت برترین / صفت حصر «تنها» + اسم هسته]

و گروه اسمی با صفت برترین در نمودار درختی زیر قابل مشاهده است:

(۳۰) sardterin ša:r 'سردترین شهر'.

۳-۱-۵ وابسته پیشین -۳

هریک از حروف اشاره مشخص و نامشخص، حرف پرسشی و حرف تعجب می توانند در سومین جایگاه پیش از اسم قرار گیرند. مانند نمونه های (۳۱):

(۳۱) الف) حرف اشاره مشخص: /ya/ , /yenâ/ , /va/ , /venâ/ , /heya/ , /heva/

همان همین آن آن این این

(ب) حرف اشاره نامشخص: /har/ , /kô/ , /hič/ , /čeni/ , /bazi/ , /fera/

خیلی بعضی چنین هیچ همه هر

/bazi/ , /felân/ , /har/ , /čenu/

چنان هر جور فلان بعضی

(ج) حرف تعجب: /Pa/ , /čani/

عجب چقدر

(د) حرف پرسشی: /kom/ , /četowr/ , /čani/ , /čan/ , /čan/ , /či/

چی چند جور چند چقدر چطور کدام

عناصر یاد شده در بالا، یعنی وابسته های پیشین -۳ ممکن است تنها در جایگاه آغازی گروه اسمی به کار

روند و ممکن است هیچ گاه به همراه هیچ یک از گروه های دیگر، یعنی گروه فعلی، گروه صفتی و یا گروه

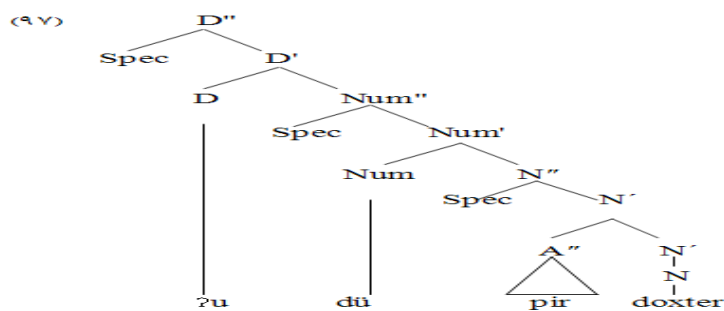
حرف اضافه ای ظاهر نشوند، به همین دلیل برخی آن ها را مشخص گر می خوانند.

نمونه زیر یک گروه اسمی با وابسته های پیشین را نشان می دهد، برای تحلیل بهتر، نمودار بر اساس گروه حرف تعریف رسم شده است، بر این اساس عبارت (۳۲) دیگر گروه اسمی مستقلی در نظر گرفته نمی شود، بلکه گروه حرف تعریفی است که گروه شمار را در بطن خود پذیرفته و گروه شمار نیر گروه اسمی را در دل خود پذیرفته است.

(۳۲) [D'' ?u [Num'' dü [N'' [A'' pir doxter]]]

آن دو پیر دختر

آن دو پیر دختر.

۲-۵ وابسته های پسین

وابسته های پسین همان طور که از نامشان پیداست، وابسته هایی هستند که پس از اسم هسته به کار می روند. در گویش لری هر اسم هسته می تواند حداکثر پنج وابسته پسین داشته باشد و بر حسب نزدیکی به هسته به وابسته پسین-۱، وابسته پسین-۲، وابسته پسین-۳، وابسته پسین-۴ و وابسته پسین-۵ تقسیم می شوند. وابسته های پسین گروه اسمی به طبقات مختلفی تعلق دارند، و هر طبقه ای که به هسته نزدیک تر باشد جایگاه نزدیک تری را اشغال می کند. لازم نیست تمام پنج جایگاه پس از اسم هسته در آن واحد پر شود. وقتی

جایگاهی خالی باشد، طبقه های دورتر به هسته نزدیک می شوند ولی بالقوه جایگاه خالی وجود دارد و می تواند اشغال شود (باطنی ۱۳۸۰:۱۴۶). در عبارت های زیر نمونه هایی از این وابسته ها را می بینیم:

می خواند (۳۳) doxter kuška kava merâd ke de dânešgâ dars mona

درس دانشگاه در که مراد کربلایی کوچک دختر

’دختر کوچک کربلایی مراد که در دانشگاه درس می خواند‘؛

(۳۴) mošgelâte peytesâdi ö peštemâyie kevonyâ

مشکلات جوانان اجتماعی و اقتصادی مشکلات

’مشکلات اقتصادی و اجتماعی جوانان‘؛

(۳۵) dü kore gape homsâ mamed ö ?ali ke de te:ru kâr mkan

می کنند کار تهران در که علی و محمد همسایه بزرگ پسر دو

’دو پسر بزرگ همسایه، محمد و علی، که در تهران کار می کنند‘؛

(۳۶) zir ö ta derâriye zirkâna ?ašraf xânem debâra doxtere homsâ

همسایه دختر درباره خانم اشرف زیرکانه تحقیقات

’تحقیقات زیرکانه اشرف خانم درباره دختر همسایه‘؛

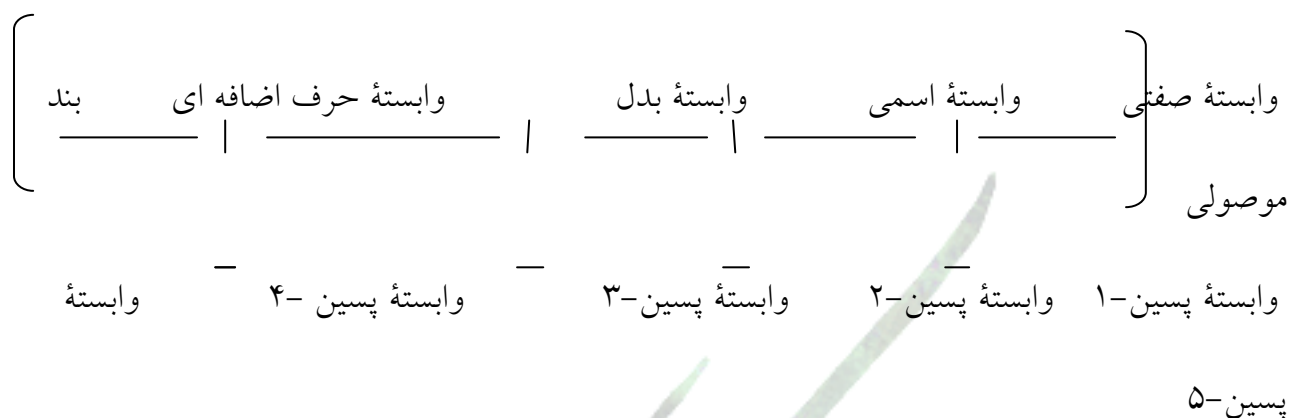
(۳۷) ?u hâlazâm ke fera lar bi

بود لاغر خیلی که پسرخاله ام آن

’آن پسرخاله ام که خیلی لاغر بود‘؛

با توجه به مثال هایی که در بالا ذکر شد می توان ترتیب ساخت وابسته های پسین در گروه اسمی را این گونه دانست:

(۳۸) ترتیب رو ساختی وابسته های پسین در گروه اسمی:

بر پایه ملاحظات یاد شده در بالا، وابسته های پسین اسم بر حسب مقوله های گروهی به صورت نمودار

(۳۹) نشان داده می شوند:

(۳۹) گروه اسمی: [اسم + گروه صفتی + گروه اسمی + گروه اسمی / صفتی + گروه حرف اضافه ای + بند

موصولی]

نمودار درختی (۴۱)، گروه اسمی نمونه (۴۰) را به تصویر می کشد. با توجه به خواهر بودن وابسته ها با

N' در می یابیم که هیچ یک از وابسته های ذکر شده، در جایگاه متمم قرار ندارند و بنابر این برای هسته

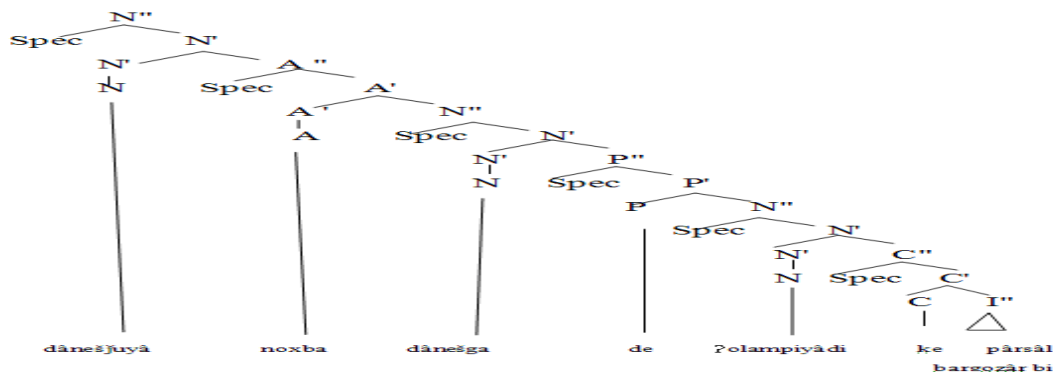
اجباری نمی باشند. از این رو اسم، بدون وابسته نیز می تواند به کار رود و یک گروه اسمی تشکیل دهد.

(۴۰) *dânešyâ noxba danešgâ de ?olampiyâdi ke pârsâl bargozâr bi* برگزار

پارسال که المپيادی در دانشگاه نخبه دانشجویان شد

دانشجویان نخبه دانشگاه در المپیاد که پارسال برگزار شد

(۴۱)

۱-۲-۵ وابسته پسین -۱

وابسته صفتی و یا گروه صفتی می تواند در نخستین جایگاه پس از اسم قرار گیرد. ساخت گروه اسمی با وابسته صفتی را می توان به صورت زیر نشان داد:

(۴۲) گروه اسمی: [اسم + گروه صفتی]

مانند:

۴۳) nāliya pašmi

تشک های پشمی

‘تشک های پشمی’؛

۴۴) kore lya

دیوانه پسر

‘پسر دیوانه’؛

صفت های ذکر شده در بالا چون تنها به مفهوم حالت و یا چگونگی و بیان نوع و جنس اشاره می کنند در

دستور زبان های سنتی با نام صفت بیانی و یا صفت حالت از آن ها یاد شده است. نمودار درختی زیر گروه

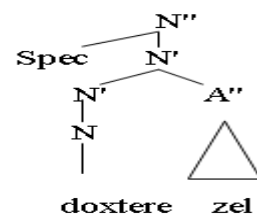
اسمی با وابسته صفتی را نشان می دهد:

۴۵) doxtere zel

زرنگ دختر

’دختر زرنگ‘

(۱۱۲)

۲-۲-۵ وابسته پسین ۲-

در دومین جایگاه پس از هسته، گروه اسمی قرار می گیرد. در دستورهای سنتی به وابسته اسمی مضاف الیه گفته می شود.

ساخت گروه اسمی با وابسته گروه اسمی این گونه نشان داده می شود:

(۴۶) گروه اسمی: [اسم + گروه اسمی]

عبارت های زیر گروه اسمی با وابسته پسین ۲- را نشان می دهد:

۴۷) čašyâ düsemo

دوستان چشم های

’چشم های دوستان‘؛

۴۸) golyâ šamdoni bayča řâmu rezâ

رضا عمو باغچه شمعدانی گل های

’گل های شمعدانی باغچه عمو رضا‘؛

۴۹) kore maš hasan vâ miyâyi ke tâza kutâ bina

شده بود کوتاه تازه که موهایی با حسن مش پسر

’پسر مش حسن با موهایی که تازه کوتاه شده بود‘.

گاه چند وابسته اسمی به طور پیاپی و سلسله مراتبی به وسیله کسره اضافه و یا حرف ربط و یا بدون آن

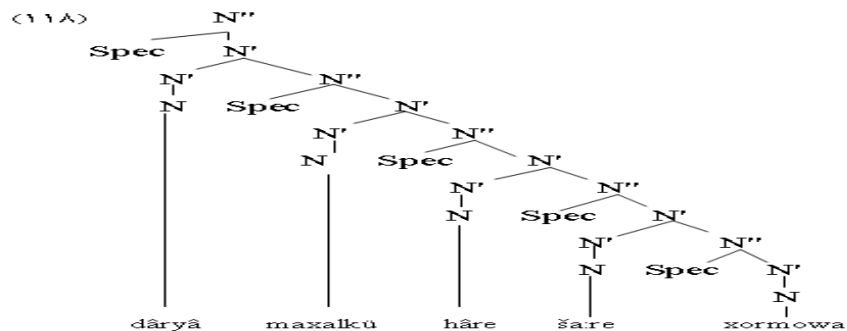
ها به یکدیگر مرتبط می گردند. در نمودار درختی (۵۱) نمونه ای از گروه اسمی با وابسته پسین ۲- به تصویر

کشیده شده است:

۵۰) dâryâ maxmalkü hâre ša:re xormowa

خرم آباد شهر پایین مخمل کوه درخت های

’درخت های مخمل کوه پایین شهر خرم آباد‘؛

با توجه به مثال بالا، می توان گفت در گروه اسمی با وابسته های پیاپی، هر گروه اسمی وابسته

در درون گروه اسمی پیشین خود جای گرفته است، به گونه ای که هر گروه اسمی به گروه اسمی پیشین خود

وابسته است.

۳-۲-۵ وابسته پسین ۲-

وابسته بدل، بدون کسره اضافه، در جایگاه سوّم پس از هسته قرار می گیرد. وابسته بدل می تواند گروه اسمی و یا گروه صفتی باشد. به گروه های اسمی زیر با وابسته بدل توجه نمائید:

انجام می دهیم (۵۲) ?mâ mən ö ma:di köñ kâryâ ?arusišo-ne ?anlġġâm mmo

ما عروسیشان کارهای همه مهدی و من را

‘ما، من و مهدی، همه کارهای عروسیشان را انجام می دهیم.’

هرمی آید پا دو موجود این انسان از کاری هر (۵۳) har kâri de ?ensân ?i mowġġude dū pâ barmiyâ

هرمی آید پا دو موجود این انسان از کاری هر

‘هر کاری از انسان، این موجود دو پا، بر می آید.’

اداره پست در خیابان شهدا ژاله سابق (۵۴) ?edâra post de xiyâvune šohadâ žâla sâbey-a

اداره پست در خیابان شهدا ژاله سابق اداره

‘اداره پست در خیابان شهدا، ژاله سابق، است.’

است دکتر رحم خدا مشهدی پسر محمود (۵۵) ma:mud kore maš ra:me xodâ dogtor-a

است دکتر رحم خدا مشهدی پسر محمود

‘محمود، پسر مشهدی رحمان، دکتر است.’

شما خودتان این کار را کردید (۵۶) šomâ xoto čeni kâri kerdit

شما خودتان این کار را کردید

‘شما، خودتان، این کار را کردید.’

در مثال (۵۶) ضمیر «خودتان» وابسته بدلی است که برای تأکید به کار رفته است.

ساخت گروه اسمی با وابسته بدل را می توان این گونه نشان داد:

(۵۷) گروه اسمی: [اسم + ... + گروه اسمی / گروه صفتی]

۴-۲-۵ وابسته پسین -۴

در چهارمین جایگاه پس از اسم هسته در گروه اسمی، ممکن است گروه حرف اضافه ای به عنوان وابسته به

کار رود. این ساخت را می توان به صورت (۵۸) نشان داد:

(۵۸) گروه اسمی: [اسم + ... + گروه حرف اضافه ای]

مثال های زیر گروه اسمی با وابسته حرف اضافه ای را نشان می دهد:

(۵۹) čan kalema ham de mādare ?arus

عروس مادر از هم کلمه چند

’چند کلمه هم از مادر عروس‘؛

(۶۰) bahse mofasale ?arus ö hüsira debâra debâzi

جهیزیه درباره مادرشوهر و عروس مفصل بحث

’بحث مفصل عروس و مادر شوهر در باره جهیزیه‘؛

(۶۱) tapa košk de xâk

خاک از کوچکی تپه

’تپه کوچکی از خاک‘؛

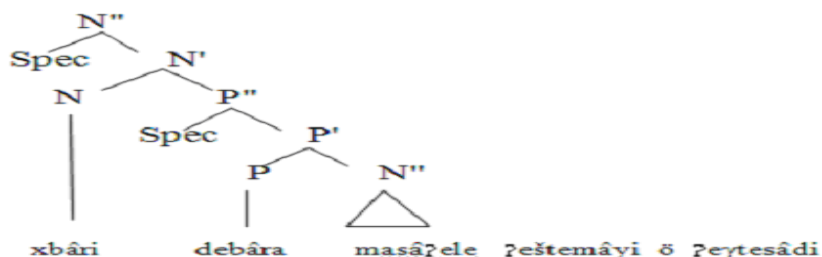
نمودار درختی (۶۳) گروه اسمی با وابسته حرف اضافه ای را نشان می دهد:

(۶۲) xvâri debâra masâ?ele ?estemâyi ö ?eytesâdi

اقتصادی و اجتماعی مسائل درباره خبری

’خبری درباره مسائل اجتماعی و اقتصادی‘.

(۱۳-)

۵-۲-۵ وابسته پسین ۵-

بند موصولی به عنوان وابسته پسین ۵- در جایگاه پایانی گروه اسمی قرار می گیرد. بند موصولی حتماً پس از حرف ربط «که» قرار می گیرد. اسم هسته قبل از بند موصولی ممکن است معرفه و یا نکره باشد، برای درک بهتر موضوع به نمونه های زیر دقت فرمایید:

۶۴) sayfe hona downine ke ?âw čeka mkerd

می کرد چکه آب که را دو می اتاق سقف

’سقف اتاق دو می را که آب چکه می کرد‘؛

۶۵) xavari ke râdiyo ?elâm kerd

کرد اعلام رادیو که خبری

’خبری که رادیو اعلام کرد‘؛

که

ʔu doxtere žâre košk ke mgerives

(۶۶)

کوچکی فقیر دختر آن گریه می کرد

’آن دختر فقیر کوچکی که گریه می کرد‘؛

ساخت گروه اسمی با وابسته بند موصولی را می توان به صورت زیر نشان داد:

(۶۷) گروه اسمی: [اسم + ... + بند موصولی]

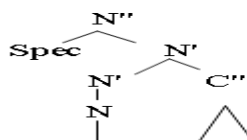
ساخت گروه اسمی با وابسته بند موصولی در نمودار (۶۸) مشاهده می شود:

۶۸) kârmani ke de vezârate kašvarzi kâr mkerd

می کرد کار کشاورزی وزارت در که کارمندی

’کارمندی که در وزارت کشاورزی کار می کرد‘؛

(۱۳۶)

kârmandi ke de vezârate kašvarzi kâr mkerd

با توجه به آن چه گفته شد به طور کلی می توان وابسته های پیشین و پسین در گروه اسمی گویش لری را

این گونه بیان نمود:

جدول گروه اسمی با وابسته های پیشین و پسین

وابسته	وابسته	وابسته	وابسته	وابسته	هسته	وابسته	وابسته	وابسته
پسین-	پسین-	پسین-	پسین-	پسین-		پیشین-	پیشین-	پیشین-

۵	۴	۳	۲	۱		۱	۲	۳
---	---	---	---	---	--	---	---	---

منابع

- باطنی، محمد رضا (۱۳۸۰). توصیف دستوری ساختمان زبان فارسی. تهران: انتشارات امیرکبیر. چاپ دوازدهم.
- _____ (۱۳۷۱). نگاهی تازه به دستور زبان. تهران: انتشارات آگاه. چاپ پنجم.
- حق شناس، علی محمد (۱۳۸۴). آواشناسی، فونتیک. تهران: انتشارات آگاه. چاپ دهم.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۳). زبان شناسی نظری، پیدایش و تکوین دستور زایشی. تهران: سمت، ویراست دوم.
- سامارین، و. [بی.تا]. زبان شناسی عملی، راهنمای بررسی گویش ها. ترجمه لطیف عطاری. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- غلامعلی زاده، خسرو (۱۳۷۶). ساختار زبان فارسی. تهران: انتشارات احیاء کتاب.
- کشانی، خسرو (۱۳۷۱). اشتقاق پسوندی در زبان فارسی امروز. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- گلفام، ارسلان (۱۳۸۵). اصول دستور زبان. تهران: سمت.
- مشکوة الدینی، مهدی (۱۳۵۷). توصیف گروه اسمی زبان فارسی از دیدگاه دستور زایشی، رساله دکتری زبان شناسی، دانشگاه تهران.
- _____ (۱۳۷۶). سیر زبان شناسی. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- _____ (۱۳۷۹). دستور زبان فارسی بر پایه گشتاری. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد. ویرایش دوم.
- _____ (۱۳۸۴). دستور زبان فارسی. واژگان و پیوندهای ساختی. تهران: سمت.
- _____ (۱۳۸۶). «بررسی و چگونگی کارکردهای ساختی گروه های نقشی اسم». مجموعه مقالات هفتمین همایش زبان شناسی ایران، جلد اول. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی. صفحات ۳۶۷-۳۸۳.
- مشکور، محمد جواد (۱۳۶۴). دستور نامه در صرف و نحو زبان فارسی. تهران: موسسه مطبوعاتی شرق. چاپ پنجم.
- میرعمادی، سید علی (۱۳۷۶). نحو زبان فارسی بر پایه نظریه حاکمیت و مرجع گزینی. تهران: سمت.

- Abney, S. P. (1987). *The English Noun Structure in its Sentential Aspect*, Ph. D. Diss., Massachusetts Institute of Technology.
- Akmajian, L. and Henry F. (1991). *Introduction to the Principles of* MIT Press . Cambridge. *Transformational*
- The Hague: Mouton..Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structure* Mass.: Cambridge._____ . (1965). *Aspects of the Theory of Syntax* MIT Press.
- New York: Columbia ._____ . (1980). *Rules and Representations* University Press.
- Dordrecht: Foris._____ .(1981). *Lectures on Government and Binding* _____.(1982). *Some Concepts and Consequences of the Theory of and Bindin Government* Mass.: MIT Press: Cambridge.

تذکر: به دلیل استفاده از نرم افزار **Paint** برای تنظیم بهتر نمودارهای درختی ارایه شده در مقاله کنونی، شماره برخی از این نمودارها نیز به همراه نمودارهای آن ها به صورت ثابت تنظیم شده است. لذا امکان تصحیح این گونه شماره های وجود ندارد. این شماره های ثابت نمودارها ذیلاً ارایه می گردد: ۲۲ / ۷۴ / ۸۳ / ۹۷ / ۱۱۲ / ۱۱۸ / ۱۳۰ / ۱۳۶